

Asia: VN/30163/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston kulttuuripoliittiseksi selonteoksi

Visio

**Kannatatteko kulttuuripoliittisen selonteon visiota?
Kyllä / En. Jos ette, kuvaillkaa mahdolliset muutostarpeet.**

-

Mahdolliset muutostarpeet.

-

Tavoitteet

Kannatatteko kulttuuripoliittisen selonteon neljää tavoitetta?

-

Jos vastasitte en, kuvaillkaa tiiviisti mahdolliset muutostarpeet.

-

Toimenpide-ehdotukset

Tässä on lueteltu yhdeksän toimenpidekokonaisuutta. Mitkä raportin toimenpide-ehdotuksista ovat mielestänne kaikkein tärkeimmät ja kiireellisimmät toteuttaa? Valitse ensin haluamasi toimenpidekokonaisuus ja kirjoita sen jälkeen haluamasi toimenpide-ehdotukset alla olevaan tilaan. Valitse yhteensä enintään viisi (5).

-

Oma roolinne tulevassa toimeenpanossa

Millaisena näette oman tai edustamanne tahon roolin kulttuuripoliittisenselonteon toimeenpanossa?

-

Tiivistelmä näkemyksistänne

Tähän voitte kirjoittaa mahdolliset muut kulttuuripoliittista selontekoa koskevat huomionne.

Vihreä liitto (myöhemmin: Vihreät) kiittää opetus- ja kulttuuriministeriötä mahdollisuudesta lausua selontekoluonnoksesta ja toteaa lausuntonaan seuraavaa:

Kulttuuripoliittisen selonteon tekeminen on pitkään ollut Vihreiden tavoite, ja onkin hyvä, että hallitus on asiaan tarttunut. Sisällöllisesti luonnos jättää kuitenkin toivomisen varaa.

Luonnos asettaa korkeita tavoitteita kulttuurin merkityksestä ja sen positiivisista vaikutuksista, mutta jää käytännön toimien osalta ristiriitaiseksi. Strategia korostaa kulttuurin vahvistamista, mutta ei tarjoa konkreettisia toimenpiteitä sen toteuttamiseksi. Vaikka kulttuurin tärkeys tunnustetaan, käytännön politiikka ei tue näitä tavoitteita, ja nykyiset leikkaukset heikentävät kulttuurin toimintamahdollisuuksia.

Selonteossa todetaan, ettei suunnitelmaa kannata laatia taloudellisen epävarmuuden lähtökohdista, vaan katsoa pitkälle tulevaisuuteen. Kuitenkin on epärealistista ajatella, että kulttuuri voisi kehittyä nykyisten leikkausten keskellä. Leikkaukset vievät pohjan näiltä tavoitteilta, mikä tekee linjauksista epäuskottavia.

Valtion, kuntien ja yksityisen sektorin roolia korostetaan selonteossa, mutta hallituksen leikkauspolitiikka tekee niiden toiminnan vaikeaksi. Tämä ristiriita on selvä erityisesti kunnille asetetuissa kulttuurivastuissa: kun rahoitusvastuuta siirretään valtiolta kunnille, samalla heikennetään niiden taloudellisia resursseja, mikä lisää eriarvoisuutta kuntien välillä. Jos esimerkiksi oletetaan kunnilla ja kuluttajilla olevan iso rooli kulttuurin rahoituksessa, niin voi miettiä miten tämä onnistuu esim. Teuvalla verrattuna Helsinkiin.

Kulttuuri määritellään selonteossa kansalliseksi identiteetiksi, mutta sen tulisi nähdä laajemmin kansainvälisenä käsitteenä. Selonteon kielenkäyttö, kuten viittaus maailmankaikkeuteen, tuntuu oudolta ja etäiseltä. Kulttuurilla on merkitystä ihmiskunnan yhteydessä, ei tähtipölyyn vertautuen.

Vaikka selonteossa mainitaan taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutukset ja niiden taloudellinen merkitys, on epäselvää, miten nämä hyödyt voidaan saavuttaa, jos kulttuuriharrastaminen vähenee leikkausten vuoksi. Jargonia ja yleisiä toteamuksia on paljon, mutta konkreettiset ratkaisut puuttuvat.

Nekin kehitykseen käytetyt rahat joita jo aiemmin on onnistuneesti suunnattu kulttuuriin ovat vaarassa mennä hukkaan, koska leikkaukset johtavat kokonaisten organisaatioiden toiminnan loppumiseen ja osaajapulaan. Ei ole realismia, että alasajetun toiminnan voisi yhtäkkiä vaan aloittaa uudestaan. Korona-ajasta olisi pitänyt jo oppia tämä.

Selonteossa tuodaan esiin huoli taiteilijoiden toimeentulosta ja rahoituksen riittämättömyydestä. Vaikka julkisen rahoituksen joustavuutta korostetaan, paperista puuttuu konkreettiset keinot, joilla tilannetta voitaisiin parantaa. Huomio kiinnittyy siihen, että kirjoittajat pyrkivät ilmaisemaan toiveikkuutta, vaikka käytännössä hallituksen toimet eivät tue näitä tavoitteita.

Selonteossa käsitellään myös kulttuurialan merkittävyyttä kansantaloudelle ja korostetaan yrittäjyyden roolia. Kulttuuriala työllistää merkittävän määrän ihmisiä, mutta valtion politiikka ei tue yrittäjyyttä eikä pk-yritysten arvostusta. Tämä ristiriita näkyy esimerkiksi siinä, että pienet yritykset, jotka tuottavat enemmän yhteenlaskettuna, eivät saa kaipaamaansa tukea.

Kulttuuri-investointien alueelliset erot heikentävät kulttuuritarjontaa ja taiteilijoiden työllistymismahdollisuuksia. Vaikka kulttuuri on osa kuntien peruspalveluja, sen rahoitusosuus on pieni, mikä heikentää alueellista tasapuolisuutta. Tämä kasvattaa eriarvoisuutta, mikä on vastoin kulttuuripoliittisen selonteon tavoitteita.

Selonteon visiot kulttuurin merkityksestä yhteiskunnan kehittämisessä ovat yleviä, mutta jäävät ilmaan ilman konkreettisia toimenpiteitä. Julkisen rahoituksen monipuolistaminen ja paikallisen kulttuurin saavutettavuuden parantaminen ovat hyviä tavoitteita, mutta jälleen kerran, ne eivät ole linjassa hallituksen leikkausten kanssa.

Lopuksi selonteon tavoitteet, kuten kulttuurin merkityksen kaksinkertaistaminen BKT:ssä vuoteen 2040 mennessä, tuntuvat epärealistisilta ottaen huomioon nykyiset toimet. Myönteinen tulevaisuus, jossa kulttuuripääoma on uudistanut Suomea ja lisännyt hyvinvointia, jää pelkäksi toiveajatteluksi ilman konkreettista suunnitelmaa ja riittäviä resursseja.

Selontekoluonnos on jaettu yhdeksään toimenpidekokonaisuuteen, joita Vihreät kommentoi alla kutakin erikseen.

3.1 Kulttuurin perusta tulevaisuuskestäväksi

Selontekoluonnoksen mukaan “[j]ulkisen rahoituksen vastuu on turvata jokaiselle kulttuurin saavutettavuus.” Jo ensimmäisestä toimenpideluvusta käy ilmi, että hallitus tavoittelee jotain, mitä hallituksen toimenpiteillä ei voi saavuttaa. Rakenteelliset uudistukset ja rahoituspohjan laajentaminen ovat hyviä tavoitteita, mutta merkittävien säästöjen tekeminen ennen kuin rahoituspohjaa korvaavia uudistuksia on saatu aikaan, johtaa ainoastaan kulttuurikentän supistumiseen. Vaikka rahoituslähteet olisivat jatkossa moninaisempia, menetetään “siirtymäajalla” työpaikkoja, yrityksiä ja tuottavaa kulttuuritoimintaa.

Luonnoksessa puhutaan ”riittävästä resursseista”, joilla on tarkoitus mm. parantaa taide- ja kulttuuripalveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta lapsille ja nuorille kaikkialla Suomessa. Kun resurssit eivät ole nykyisinkään riittävät, on vaikea nähdä, että hallituksen leikkauspolitiikka veisi tavoitetta eteenpäin. Kulttuurikenttään kohdistuvien suorien säästöjen lisäksi kuntien valtionosuuksiin kohdistuvat säästöt luovat paineita leikata kulttuuripalveluista myös kuntatasolla.

3.2 Kulttuurin tekijät avainasemassa

Taidetta ei synny ilman taiteilijoita eivätkä kulttuurisisällöt synny itsestään. Niin taiteilijoiden kuin muidenkin kulttuurialan toimijoiden toimeentuloa ja sosiaaliturvaa tulee parantaa merkittävästi ja siirtymistä toimeentulon muotojen välillä tulee sujuvoittaa.

Suuri osa kulttuuri- ja taidealojen työntekijöistä työskentelee freelancereina tai yrittäjinä ilman vakituista työnantajaa tai työsuhdetta. Kulttuurialalla työskentelevien siirtymät palkkatyön, yrittäjyyden ja apurahojen välillä eivät ole helppoja, sillä sosiaaliturvan näkökulmasta Suomessa työtä tehdään joko työsuhhteessa tai yrittäjänä. Tämä jako vaikuttaa muun muassa siihen, toimiiko sosiaaliturvan järjestäjänä ja eläkemaksujen maksajana yrittäjä vai työnantaja. Kulttuurialalla tämä on aiheuttanut tilanteen, jossa tietyt työntekijäryhmät ovat sosiaaliturva-, työttömyysturva- ja eläkejärjestelmien ulkopuolella. Kulttuurialan kasvavaan eriarvoisuuteen on puututtava kaikin keinoin.

Vihreät pitää tervetulleena hallituksen tavoitetta ottaa käyttöön ns. yhdistelmävakuutus. Kuten luonnoksessa todetaan, uudistus helpottaa kulttuuri- ja luovilla aloilla työskentelevien freelancereiden ja yksinyrittäjien tilannetta. Myös apurahansaajat on syytä lisätä yhdistelmävakuutuksen piiriin. Yhdistelmävakuutusta on selvitetty usealla vaalikaudella, ja aina on törmätty ongelmiin, joiden vuoksi uudistusta ei ole toteutettu. Vihreät kehottaa Orpon hallitusta toimimaan kunnianhimoisesti ja uudistamaan järjestelmää siten, että kulttuurialalla toimivat saavat heille kuuluvat sosiaalietuudet ja kykenevät kerryttämään eläkettä työnteon eri muodoista huolimatta. Myös tekijänoikeuskorvausten ja sosiaaliturvan yhteensovittamisessa on löydettävä nykyistä parempi ratkaisu luovaa työtä tekevien toimeentulon parantamiseksi.

3.3 Pitkäjänteistä ja monialaista kulttuuripolitiikkaa / 3.4 Uudistumisen, kestävyiden ja kasvun mahdollistaminen

Vihreät pitää hyvänä, että selontekoluonnoksessa nähdään kulttuurialan vauhdittavan talouden positiivista rakennemuutosta ja kasvattavan siten kansantalouden kokoa ja arvonlisää. Kulttuuripolitiikka on myös kasvupolitiikkaa.

Luvussa 3.3 esitetään keinona uuden toimielimen perustamista. On sinänsä hyvä, että kulttuurialan tilannetta ja kulttuuripolitiikkaa seurataan, mutta tarvittaisiin myös linjauksia siitä, miten uuden toimielimen tuottamia linjauksia konkreettisesti käytetään hyödyksi kulttuuripolitiikan ja -rahoituksen kehittämisessä esimerkiksi ministeriöissä.

Vihreiden mielestä taiteeseen ja kulttuuriin investoiminen kannattaa ja tuottaa moninkertaisesti hyötyä suhteessa siihen sijoitettuihin varoihin. Luovien alojen taloudellista toimeliaisuutta, kasvun ja viennin tukemista ja ruokkimista tarvitaan, jotta kulttuurialan osuus BKT:sta (3,6%) nousee kohti EU:n keskitasoa (7%). Tarvitaan kulttuurialan erityispiirteet huomioivia tuki-instrumentteja ja suurempaa osuutta valtion vienti- ja tki-tuista luoville aloille.

Kulttuuripolitiikan tulee mahdollistaa korkeatasoisen kulttuurin ja taiteen edellytykset Suomessa. Kulttuuriin ja taiteeseen kannattaa panostaa nykyistä enemmän ja monipuolisemmin, sillä riittävä ja monipuolinen rahoitus takaa elävän ja monipuolisen taiteen. Kulttuurialan toimijoille on tärkeää, että toiminnan rahoitus on riittävän ennustettavaa. Ammattimaisen taiteen rahoittaminen on elinehto kukoistavalle suomalaiselle kulttuurille. Valtion lisäksi myös kunnilla ja hyvinvointialueilla on tärkeä rooli kulttuurin rahoituksen turvaamisessa. Panostukset taiteeseen ja kulttuuriin vauhdittavat ja vahvistavat taloutta paikallisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti esimerkiksi kulttuurimatkailun, innovaatioiden, yhteiskunnallisten ongelmien ennaltaehkäisyn ja verotulojen muodossa.

Kulttuurialalla työskentelee 135 000 suomalaista, ja kun tuotannollinen työ vähenee, taide toimii kasvun moottorina. Luovilla ja kulttuurialoilla yrittäjinä työskentelee 27 %, kun muilla toimialoilla yrittäjien osuus on keskimäärin 13 %. Kulttuurin ja luovien alojen elinkeino- ja työllisyyspoliittinen merkitys pitää tunnistaa nykyistä paremmin ja asema yhteiskunnallisesti merkittävänä kasvualana vakiinnuttaa. Luovat alat tulee palauttaa elvyttävien toimien avulla korona-aikaa edeltäneelle kasvuralalle. Luovien alojen menestyksellä on myös heijastevaikutuksia muille aloille: esimerkiksi sen välilliset työllistämisaikutukset matkailuun, liikenteeseen ja ravintola-alaan ovat huomattavat.

Tätä taustaa vasten Vihreät pitää hyvinä, joskin riittämättöminä, hallituksen tavoitteita luovien alojen kasvun, kansainvälistymisen ja uudistumisen edistämiseksi. Kulttuurialalla on mahdollisuuksia taloudellisen kasvun veturiksi, mutta mahdollisuudet valuvat hallituksen toimilla hukkaan.

3.5 Yhteistyön ja osallisuuden voima

Selonteossa hallitus ottaa tavoitteekseen edistää eri väestöryhmien osallisuutta kulttuuriin. Monitaustaisten ihmisten toimijuutta ja työllistymistä kulttuurialalla tuetaan. Kulttuurialan rahoitusleikkaukset erityisesti kuntatasolla osuvat kuitenkin kovimmin niihin ryhmiin, joilla ei nykyisin ole yhdenvertaista pääsyä kulttuuripalveluiden piiriin: vähävaraisiin ja muihin heikommassa

asemassa oleviin. Juuri ne, jotka tarvitsisivat kulttuuripalveluita lähipalveluina, jäävät niistä yhä enemmän paitsi.

Vihreille kulttuuri on perusoikeus, joka kuuluu kaikille ja on osa jokaisen ihmisen elämää. Kaikilla on oltava mahdollisuus nauttia kulttuuripalveluista ja taiteen harrastamisesta asuinpaikasta, iästä, taustasta, sosioekonomisesta asemasta ja elämäntilanteesta riippumatta. Kulttuurin saavutettavuutta ja kaikkien osallisuutta edistetään turvaamalla taiteen ja kulttuuripalveluiden monimuotoisuus ja tukemalla kulttuurin eri muotoja tasapuolisesti. Läheltä löytyvien matalan kynnyksen kulttuuripalvelujen tarjonta tukee hyvinvointia ja vahvistaa osallisuuden tunnetta.

3.6 Yhteinen linja politiikassa

Luvussa käsitellään taiteen ja kulttuurin roolia muilla politiikan aloilla, kuten ilmasto- ja ympäristöpolitiikassa, sosiaali- ja terveyspolitiikassa sekä lapsi- ja nuorisopolitiikassa. Kulttuuri tulee nähdä osana koko yhteiskuntaa ja useita politiikan aloja.

Erytystä huomiota Vihreät kiinnittää toimenpiteeseen, joka koskee kulttuurin hyödyntämistä sosiaali- ja terveyspolitiikassa hyvinvointialueilla ja kunnissa. Kulttuuripalvelujen järjestäminen ja kulttuuritapahtumiin osallistumisen tukeminen ovat yhä vahvempi osa kuntalaisten hyvinvointia ja terveyttä edistävää kulttuuritoimintaa, kertoo THL:n kunnille tekemä TEAviisari-selvitys. Kulttuuripalvelujen hyödyntäminen hyte-toiminnassa on osaltaan vähentänyt yksinäisyyttä ja ehkäissyt mielenterveysongelmien kasautumista.

Hallitus on kuitenkin päättänyt, että hyvinvointialueiden on katettava alijäämänsä nopeasti, jolloin juuri kulttuurin kaltaiset ennaltaehkäisevät palvelut ovat vaakalaudalla. Sama tapahtuu myös kunnissa, kun valtionosuuksien säästöt aiheuttavat painetta leikata lähikulttuuripalveluista. Kirjastot, asukkaiden omaehtoinen kulttuuritoiminta sekä monimuotoiset ja tasa-arvoiset kulttuuripalvelut ovat arvoja sinänsä, mutta tuovat myös säästöjä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen ja terveysongelmien ennaltaehkäisyn kautta. Näistä lähipalveluista leikkaaminen luo pitkällä aikavälillä kustannuksia toisaalle sote-järjestelmään ja on siten lyhytnäköistä.

3.7 Kulttuurin kukoistava toimintaympäristö

Selontekoluonnoksen mukaan valtio "tukee kulttuuria aiempaa vahvemmin". Lause ei hallituksen säästöjen valossa yksinkertaisesti pidä paikkaansa. Aiempaa vahvempi tukeminen vaatisi lisärahoitusta tai esimerkiksi ministeriöiden sisältä lisää henkilöstöresurssia, joita kulttuuripolitiikkaan ei kuitenkaan ole allukoitu. Tuen luonnehdinta aiempaa vahvemmaksi ei ole perusteltua.

Kulttuuripolitiikan tulee mahdollistaa korkeatasoisen kulttuurin ja taiteen edellytykset Suomessa. Kulttuuriin ja taiteeseen kannattaa panostaa nykyistä enemmän ja monipuolisemmin rahaa, sillä riittävä ja monipuolinen rahoitus takaa elävän ja monipuolisen kulttuurikentän. Ammattimaisen taiteen rahoittaminen on elinehto kukoistavalle suomalaiselle kulttuurille. Panostukset taiteeseen ja kulttuuriin vauhdittavat ja vahvistavat taloutta paikallisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti esimerkiksi kulttuurimatkailun, innovaatioiden, yhteiskunnallisten ongelmien ennaltaehkäisyyn ja verotulojen muodossa.

Tavoitteeksi luonnoksessa asetetaan, että "Kulttuuri- ja luovien alojen julkinen rahoitus ja rakenteet parantuvat vuoteen 2040 mennessä niin, että luovan talouden osuus bkt:sta kaksinkertaistuu". Tämä ilmeisesti jätetään seuraavien hallitusten tehtäväksi. Tehtävästä tulee vaikea, sillä leikkausten myötä moni toiminta lakkaa, eikä sitä ole helppoa aloittaa uudestaan. Samalla resursseja menee hukkaan ja alan työttömyys kasvaa luoden jälleen kustannuksia toisaalle valtion budjettiin.

Luvussa on myös tervetulleita uudistuksia, kuten tekijänoikeusjärjestelmän kehittäminen, rahoituksen ennakoitavuuden lisääminen ja matkailijamaksu.

3.8 Kansainvälistyvä kulttuuri

Taiteen ja kulttuurin kansainvälisyys tarjoaa suomalaisille mahdollisuutta kokea ja olla osa kansainvälistä, eurooppalaista kulttuurielämää. Suomalainen taide ja kulttuuri voi olla myös kansainvälinen menestystarina. Siksi myös taide- ja kulttuuripalveluja suunniteltaessa pitää ottaa huomioon kansainvälinen saavutettavuus ja kiinnostus. On tunnistettava ne kulttuurialan yritykset ja muut toimijat, joilla on kansainvälistä kasvupotentiaalia ja työllistävää vaikutusta sekä luotava kannustimia kasvuun.

Nykyinen kulttuurin tukijärjestelmä ja kulttuuripolitiikka eivät vielä riittävässä määrin tue luovan alan vientiä ja kansainvälistymistä. Esimerkiksi yrityspalvelut eivät tarjoa monialaiseen verkostoitumiseen riittävän vahvaa alustaa. Opetus- ja kulttuuriministeriön pienten valtionavustusten lisäksi tuotekehitykseen ja markkinointiin on saatavilla niukasti rahoitusta. Rahoitusinstrumentit eivät tunnista kulttuurin ominaispiirteitä, eikä yrityspalveluissa ole tarpeeksi kulttuurialaa tuntevaa henkilöstöä, joka osaisi arvioida aineettoman arvon luomiseen perustuvien tuotteiden ja palveluiden menestymispotentiaalia.

Suomalaisilla kulttuuritoimijoilla olisi mahdollisuuksia saada suurempi osuus EU:n Luova Eurooppa -ohjelman tuista. Tuen piiriin tulisi pyrkiä saamaan monipuolisesti pieniä ja suuria toimijoita yleishyödyllisistä yhdistyksistä korkeakouluihin ja luovan alan yrityksiin.

Selonteossa yllä mainitut haasteet on osittain tunnistettu, mutta toimenpiteet niihin tarttumiseksi puuttuvat. Sen sijaan toiveita on ladattu myöhemmin luotavaan "poikkihallinnolliseen kansainvälistymisstrategiaan", joka luotaisiin laajassa yhteistyössä ministeriöiden ja kulttuurialan kesken. Yhteistyö on tervetullutta, mutta ilman lisäpanostuksia on vaikea nähdä, että kulttuurivienti voisi merkittävästi kasvaa.

Suomalainen kulttuuriala on jo nyt hyvin verkostoitunut erityisesti muihin Euroopan maihin. Tätä ei kuitenkaan selontekoluonnoksessa juurikaan mainita tai nosteta voimavarana. EU-rahoitusinstrumenttien hyödyntäminen nykyistä tehokkaammin on keskeinen tekijä suomalaisten kulttuuritoimijoiden menestyksessä, mutta luonnoksessa ei esitetä tavoitteita saati toimia tämän edistämiseksi.

3.9 Lisää luovuutta: kulttuuri yhteiskunnallisena ja taloudellisena muutosvoimana

Luvun tarkoitus jää epäselväksi. Luvussa esitetään, että selonteon toimenpiteet ovat "uudistaneet Suomea" spesifioimatta kuitenkaan, miten. Luovat alat toki kuluttavat monia muita aloja vähemmän materiaalia, mutta yhteys kulttuuripolitiikan ja luonnon hyvinvoinnin välillä jää tässä epäselväksi.

Lausunto on hyväksytty puoluehallituksen kokouksessa 27.9.2024.

liitto rp. Vihreä
Vihreä liitto rp. - puoluehallitus